

**Соломон Львович Франкфурт (1866–1954)¹
та Аркадій Михайлович (?)**

С.Л. Франкфурт та Аркадій Михайлович — В.І. Вернадському

№ 834

1 липня 1921 р., [Берлін]*

19.VI/1.VII. [19]21

Дорогие друзья,

Пишу Вам с очень верной оказией, с которой мы с Солом[оном] Львовичем решаемся переслать Вам немного денег. Гуля написал мне, как Вы стеснены в средствах и просил выслать Вам 5 ф.**, а Солом[он] Льв[ович] прибавляет к ним еще немножко. Не беспокойтесь, мы с Гулей² сочтемся. А потом, может быть, и еще немножко вышлем.

О Вашем житье-бытье знаю из писем самое общее и радуюсь за Вас, что Вы все вместе. Гуля сейчас хорошо устроился³. Начинаем здесь хлопоты о помощи русским ученым и надеемся на весьма удовлетворительные результаты⁴, а в связи с этим, мож[ет] быть, Влад[имиру] Ив[ановичу] и удастся выехать. [Нужно] выбраться, а тут уже как-нибудь общей помощью вызволят⁵.

Я хорошо работал научно всю зиму, напечатал уже свою книгу третьим изданием, сейчас готовлю две другие вещи.

О прочих делах моих Вы знаете, вероятно, от Ан[ны] Егор[овны]⁶.

Не знает ли Ив[ан] Мих[айлович]⁷, где Марья Павловна⁸ и куда она помещает рукописи Иос[ифа] Алекс[еевича], которого мы горько оплакиваем⁹?

Отчего Ниночка все меняет свои специальности и так [радикально]¹⁰? С Гулей мы переписываемся и дружим. Он такой милый.

Привет всем друзьям. Пишите смело на имя Соломона Львовича и по его адресу Ludwigskirchstr[asse], 10A для Аркадия Михайловича¹¹.

Обнимаю В.И., Ниночку целую, а у Н.Е. дружески целую руку.

Аркадий

P.S. У нас большое оживление по вопросу о помощи голодающим¹². Опять бы послать Влад[имира] Вас[ильевича] в Моршанский уезд¹³. Письмо его до сих пор помню, — то, потрясающее, оттуда в 1891 г. Он сейчас в Мюнхене¹⁴.

[Связь] с Павл[ом] Петр[овичем] и другими коллегами¹⁵?***

Дорогой Владимир Иванович! Пользуемся хорошей оказией, чтобы переслать Вам немного денег; не тревожьтесь, сочтемся, жалею, что больше нет. За границей уже второй год; работаю здесь по своей части в лаборатории, работа идет хорошо; вообще старые [силы] как бы восстанавливаются. При первой возможности постараемся прислать более существенную помощь. Сегодня не успел [найти], т. к. поздно узнал об оказии.

* Місце написання листа встановлено за іншими документами цієї архівної справи.

** Ймовірно: фунти стерлінгів.

*** Далі текст рукою С.Л. Франкфурта.

Желаю Вам всего лучшего. Привет всем знакомым.

Ваш С. Франкфурт

Приложение: 7 ф.* ассигн[ациями].

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 1738, арк. 1–1зв.

№ 835

6 листопада 1921 р., Берлін

Berlin W. 50. Marburgerstr[asse], 6 ноября 1921

Дорогой Владимир Иванович!

Бесконечно рад Вашему письму от 21** , тем более рад, что Вашей открытки я не получил и до сих пор не знал, получили ли Вы письмо, посланное через немецкую организацию помощи [пленным]¹⁶. Я буду стараться выполнить Ваше поручение; боюсь только, что в первой части, касающейся литературы по недостаточному питанию — это мне трудно удастся, т. к. я далек от этой сферы. Что же касается издания Ваших учебников, то я предлагаю следующий путь; пришлите мне письмо или кому-нибудь из Ваших знакомых ученых в Берлине, к которому я мог бы обратиться с просьбой рекомендовать эти работы знакомому издателю, и я постараюсь осуществить Ваше желание; думаю, что это даже будет не особенно трудно. Предполагаете ли Вы прислать уже в переводе или же перевод придется сделать здесь?

Живется мне здесь недурно; в сентябре ко мне перебралась моя семья, все в целости, работа повально интересная, а все же тоска за своей лабораторией, и, конечно, за Родиной; верится, что еще удастся поработать над воссозданием с таким трудом созданного и потом разрушенного. [Имеем] несколько писем от Виктора Эмильевича Брунста: он в Болгарии¹⁷.

Всего, всего лучшего.

Ваш С. Франкфурт

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 1738, арк. 2–2зв.

№ 836

19 січня 1928 р., Берлін

Берлин, 19-го января 1928

Дорогой Владимир Иванович!

Прежде всего, Вам и уважаемой супруге Вашей самые лучшие пожелания к Новому году. На днях узнал от Нины Владимировны¹⁸, что Вы скоро будете здесь; для меня будет большой радостью повидать Вас, когда Вы будете в Берлине¹⁹.

* Ймовірно: фунти стерлінгів.

** Далі одне слова нерозбірливе.

Во время нашего последнего свидания Вы интересовались вопросами еврейской колонизации на юге СССР. Если Вы будете в Москве, то непременно посетите Иосифа Борисовича Розена²⁰, руководителя этого дела, очень интересного человека. Живет он на Гранатном, 7. О Вашем посещении он предупрежден. Не писал Вам, т. к. только на днях удалось повидать Иосифа Борисовича.

До скорого свидания. Всего лучшего.

Искренно преданный С. Франкфурт

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 1738, арк. 3.

Коментарі

¹ *Франкфурт Соломон Львович (1866–1954)*, вчений-аграрій, громадський та державний діяч, один з організаторів сільськогосподарської дослідницької справи в Росії та Україні протягом 1901–1920 рр. В 1896 р. захистив магістерську дисертацію «О физической роли некоторых составных частей семян». У тому ж році вийшла його фундаментальна монографія «Методы химического исследования веществ растительного происхождения». Після захисту працював приват-доцентом вищих навчальних закладів, проходив наукове стажування у відомого вченого професора С. Шульца в Цюриху, а також на Ротамстедській станції, був завідувачем лабораторії Київського землеробського синдикату.

Найбільше визнання як вчений та організатор галузевої науки в Росії та поза її межами С.Л. Франкфурт отримав, очолюючи мережу дослідних полів Всеросійського товариства цукрозаводчиків (з 1901 р.), працюючи на посаді старшого спеціаліста Департаменту землеробства Росії (1901–1917). Розробник програми та схеми всіх польових дослідів стосовно цукрового буряка. Увесь спектр досліджень розподілявся на дві групи: технологічну та агрохімічну. Для реалізації поставлених наукових завдань другої групи вчений створив у Києві одну з кращих в Росії агрохімічних та контрольно-насіненевих лабораторій (1903). Невдовзі на її основі був створений нинішній Національний науковий центр «Інститут землеробства Національної академії аграрних наук». Результати досліджень в редакції вченого були опубліковані в «Трудах Сети Опытных полей Всероссийского Общества Сахарозаводчиков», «Отчетах про деятельность Лаборатории и Контрольно-семенной станции» (з 1902 р.), провідних галузевих журналах: «Вестник сахарной промышленности», «Хозяин», «Хозяйство», «Журнал опытной агрономии» та ін.

С.Л. Франкфурт — один з кращих та компетентних популяризаторів культури цукрового буряка в Російській імперії через серію авторських науково-популярних книг. Він автор понад 100 наукових та науково-популярних праць.

Під керівництвом вченого вдалося створити фактично на новій методологічній основі мережу, що базувалася на результатах польових досліджень, відпрацювати не лише оптимальну технологію вирощування цукрового буряка, але й запропонувати раціональні підходи відносно його промислової переробки. 9 грудня 1909 р. вчений організував Центральну дослідницьку станцію по культурі цукрового буряка, напрацював її першу програму. Свою діяльність ця установа у вигляді Мироновської дослідницької та селекційної станції (нині Мироновський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла НААН) розпочала з 1912 р.; вчений очолював її протягом 1918–1919 рр.

С.Л. Франкфурт був серед 36 засновників першого вітчизняного спеціалізованого наукового товариства — Київського агрономічного, створеного 12 лютого 1909 р. Засновник Київського обласного союзу хіміків (1917), член правління Союзу промисло-

вості, торгівлі, фінансів та сільського господарства (1918), товариш міністра земельних справ Української Держави (1918), голова Сільськогосподарського наукового комітету України (1919–1920), завідувач селекційно-насіннєвим відділом Головцукру (1920).

На пропозицію В.І. Вернадського С.Л. Франкфурт брав участь в заснуванні УАН. У щоденнику під 12 червня 1918 р. В.І. Вернадський відзначив: «...Был у Солом[она] Львов[ича] Франкфурта и осматривал большой научный институт, созданный им при синдикате сахарозав[одчиков]. Он идет в Ком[иссию] Акад[емии]. Союзник по вопросу о значении прикладной науки...» (*В.И. Вернадский. Дневники 1917–1921. Октябрь 1917 — январь 1920. — К. — 1994. — С. 100*). С.Л. Франкфурт у цей час очолив делегацію від імені гетьмана П. Скоропадського на економічних переговорах з перегляду торгового договору з Німеччиною. На пропозицію В.І. Вернадського увійшов у члени редколегії журналу-збірника памфлетів про українсько-російські проблеми разом з М.П. Василенком та К.Г. Воблим. (Див.: *В.И. Вернадский. Дневники 1917–1921. Октябрь 1917 — январь 1921. — К.: Наукова думка, 1994. — С. 173*). С.Л. Франкфурт взяв участь у 5 засіданнях Комісії для підготовки законопроекту про заснування УАН // *К.М. Ситник. В.В. Шмигоська. Володимир Вернадський і Академія. — К.: Наук. думка, 2006. — С. 239–286*). Ним була подана «Записка» про організацію аграрної науки. В кінці 1920 р. емігрував спочатку в Польщу, а потім в Німеччину. Помер в США. Масон.

Література: *В.А. Вергунов. С.Л. Франкфурт і розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (1901-1920р.р.) / В.А.Вергунов // Історичні записки: Зб. наук. пр. Вип. 11 — Луганськ, 2006. — С. 204–240*

² Домашнє ім'я сина В.І. Вернадського — Георгія.

³ Після евакуації з Криму в листопаді 1922 р. Г.В. Вернадський з дружиною знаходився в Афінах до лютого 1923 р. Г.В. Вернадський працював в прогімназії для дітей російських емігрантів та в бібліотеці Грецької археологічної асоціації, де займався виявленням та перекладами візантійських джерел.

⁴ Російський науковий інститут (Берлін) організований у лютому 1923 р. Його відкриттю до певної міри сприяло доброзичливе відношення німецьких офіційних кіл, наукової громадськості Німеччини, Ліги Націй, численних російських академічних, громадських та студентських організацій, а також висилання радянською владою у вересні 1922 р. великої групи професорів та вчених.

⁵ Йдеться про так звану «російську акцію» — допомогу російським ученим в Європі, що розгорнулася в 1921 р.

⁶ Ймовірно, йдеться про Ганну Єгорівну Любошинську, уроджену Старицьку (1865–1930), рідну сестру Наталії Єгорівни Вернадської.

⁷ Швидше за все, йдеться про Івана Михайловича Гревса (1860–1941), історика, близького друга В.І. Вернадського зі студентських літ.

⁸ Покровська Марія Павлівна, удова І.О. Покровського.

⁹ Покровський Йосип Олексійович (1868–1920), російській правознавець, професор, доктор римського права. З 1903 р. завідував кафедрою римського права в Санкт-Петербурзькому університеті, в 1910–1912 рр. був деканом юридичного факультету. З 1907 р. викладав також на Вищих жіночих курсах. З 1917 р. і до кінця життя був професором Московського університету.

¹⁰ Йдеться про дочку В.І. Вернадського — Ніну Володимирівну (1898–1986), у заміжжі Толль. Після закінчення гімназії в Петрограді в 1914 р. вступила на Вищі жіночі курси, проте революційні події 1917 р. не дозволили завершити їй освіту. З 1917 р. жила в Полтаві, де вчилася на учительських курсах при земстві. З 1918 р. разом з батьками в Києві, де вчилася в Художній академії. З 1919 р. в Криму, де вчилася на медичному факультеті Таврійського університету. Завершила вищу медичну освіту в Празі в 1927 р.

¹¹ Можливо, Греков Аркадій Михайлович, проживав у Німеччині.

¹² Йдеться про американську продовольчу та фінансову допомогу європейським країнам після Першої світової війни (Американська адміністрація допомоги — АРА). Через голод у Поволжі діяльність АРА була дозволена також і в Радянській Росії з серпня 1921 до липня 1923 р.

¹³ Йдеться про Володимира Васильовича Келлера (1867–1940), студентського друга В.І. Вернадського, який брав участь у допомозі голодуючим в Моршанському повіті Тамбовської губернії в 1891–1892 рр. (Докладніше див.: *Лавров В.В.* Крымские друзья и соратники В.И. Вернадского по совместной общественно-политической деятельности // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. — Симферополь. — 2004. — Т. 17 (56). № 1. — С. 25–31).

¹⁴ В.В. Келлер емігрував з Криму в листопаді 1920 р. та оселився в Німеччині, жив у Мюнхені, де був беззмінним товаришем голови Російського комітету стосовно біженців в Баварії. Одночасно в Мюнхені представник Керуючого справами російської еміграції в Німеччині. Помер 6 серпня 1940 р. Був похований в Мюнхені. На початку 1960-х років його родичі таємно перезаховали урну з його прахом в родовому помісті в Карабаху в Криму.

¹⁵ Гензель Павло Петрович (1878–1949), економіст, професор, спеціаліст по фінансам та економіці. Професор Московського університету (1911), декан економічного відділення Московського комерційного інституту (1910–1916). З 1916 р. на роботі в Міністерстві фінансів Росії. З 22 грудня 1918 р. професор Таврійського університету по кафедрі фінансового права. Декан юридичного факультету Таврійського університету (1919–1920). Емігрував в Німеччину. Почесний доктор Мюнхенського університету. Потім емігрував у США, де викладав в ряді коледжів.

¹⁶ Йдеться про книгу «Живое вещество в земной коре и его геохимическое значение», розпочату В.І. Вернадським ще в 1916 р.

¹⁷ Брунст Віктор Емільйович (1864–1932), професор-агроном. З родини військового. Закінчив Полтавський кадетський корпус та Олександрівське військово училище в Москві. Три роки відбував військову службу, потім вступив до Петровської сільськогосподарської академії, яку закінчив в 1889 р. зі ступенем вченого агронома. Директор Харківського земельного училища. Декан агрономічних курсів Санкт-Петербурзького товариства Народного університету. Працював в Головному управлінні землеробства та землепорядкування під керівництвом О.В. Кривошеїна. Начальник навчального відділу Міністерства землеробства. Голова Петроградського центрального сільськогосподарського товариства. Заступник міністра землеробства в уряді гетьмана П. Скоропадського. Експерт у справах земельної реформи при Особливій нараді уряду генерала А.І. Денікіна. Емігрував. Жив у Болгарії, потім перебрався до Чехословаччини. Член Російської академічної групи в Чехословаччині. Викладав в Російському інституті сільськогосподарської кооперації у Празі та Чеському комерційному інституті. Автор численних наукових праць. Масон. Помер 2 грудня 1932 р. Похований на Ольшанському кладовищі в Празі.

¹⁸ Дочка В.І. Вернадського.

¹⁹ В.І. Вернадський знаходився у закордонному відрядженні (Німеччина, Франція, Голландія, Чехія) з 18 лютого по 25 квітня 1928 р.

²⁰ Розен Джозеф (Йосип Борисович) (англ. Joseph A. Rosen, 1877–1949), директор російського відділення «Джойнта» (Об'єднаний розподільчий комітет американських фондів допомоги євреям, які постраждали від війни. — *Укл.*), американський агроном, меншовик.

Комментарии

¹ **Франкфурт Соломон Львович (1866–1954)**, ученый-аграрий, общественный и государственный деятель, один из организаторов сельскохозяйственного исследовательского дела в России и Украине на протяжении 1901–1920 гг. В 1896 г. защитил магистерскую диссертацию «О физической роли некоторых составных частей семян». В том же году вышла его фундаментальная монография «Методы химического исследования веществ растительного происхождения». После защиты работал приват-доцентом высших учебных заведений, проходил научную стажировку у известного ученого профессора Е. Шульца в Цюрихе, а также на Ротамстедской станции, был заведующим лабораторией Киевского земледельческого синдиката.

Наибольшее признание как ученый и организатор отраслевой науки в России и за ее пределами С.Л. Франкфурт получил, возглавляя сеть опытных полей Всероссийского общества сахарозаводчиков (ВОС) (с 1901 г.), работая на должности старшего специалиста Департамента земледелия России (1901–1917). Разработчик программы и схемы всех полевых опытов по сахарной свекле. Весь спектр исследований разделялся на две группы: технологическую и агрохимическую. Для реализации поставленных научных заданий второй группы ученый создал в Киеве одну из лучших в России агрохимических и контрольно-семенных лабораторий (1903). Вскоре на ее основе был создан нынешний Национальный научный центр «Институт земледелия Национальной академии аграрных наук». Результаты исследований в редакции ученого были опубликованы в «Трудах Сети Опытных полей Всероссийского Общества Сахарозаводчиков», «Отчетах про деятельность Лаборатории и Контрольно-семенной станции» (с 1902 г.), ведущих отраслевых журналах: «Вестник сахарной промышленности», «Хозяин», «Хозяйство», «Журнал опытной агрономии» и др.

С.Л. Франкфурт — один из лучших и компетентных популяризаторов культуры сахарной свеклы в Российской империи посредством серии авторских научно-популярных книг. Он автор свыше 100 научных и научно-популярных трудов.

Под руководством ученого удалось создать, фактически на новой методологической основе, сеть, которая базировалась на результатах полевых исследований, отработать не только оптимальную технологию выращивания сахарной свеклы, но и предложить рациональные подходы относительно ее промышленной переработки. 9 декабря 1909 г. ученый организовал Центральную исследовательскую станцию по культуре сахарной свеклы, разработал ее первую программу. Свою деятельность это учреждение в виде Мироновской исследовательской и селекционной станции (ныне Мироновский институт пшеницы им. В.Н. Ремесло НААН) начало с 1912 г.; ученый возглавлял его на протяжении 1918–1919 гг.

С.Л. Франкфурт был среди 36 основателей первого отечественного специализированного научного общества — Киевского агрономического, созданного 12 февраля 1909 г. Основатель Киевского областного союза химиков (1917), член правления Союза промышленности, торговли, финансов и сельского хозяйства (1918), товарищ министра земельных дел Украинской Державы (1918), председатель Сельскохозяйственного научного комитета Украины (1919–1920), заведующий селекционно-семенным отделом Главсахара (1920).

По предложению В.И. Вернадского С.Л. Франкфурт принимал участие в основании УАН. В дневнике под 12 июня 1918 г. В.И. Вернадский отметит: «...Был у Солом[она] Львов[ича] Франкфурта и осматривал большой научный институт, созданный им при синдикате сахарозав[одчиков]. Он идет в Ком[иссию] Акад[емии]. Союзник по вопросу о значении прикладной науки...» (*В.И. Вернадский. Дневники 1917–1921. Октябрь 1917* —

январь 1920. — К. — 1994. — С. 100). С.Л. Франкфурт в это время возглавил делегацию от имени гетмана П. Скоропадского на экономических переговорах по пересмотру торгового договора с Германией. По предложению В.И. Вернадского вошел в члены редколлегии журнала-сборника памфлетов об украинско-российских проблемах вместе с Н.П. Василенко и К.Г. Воблым. (См.: *В.И. Вернадский. Дневники 1917–1921. Октябрь 1917 — январь 1921.* — К.: Наукова думка, 1994. — С. 173). С.Л. Франкфурт принял участие в 5 заседаниях Комиссии для подготовки законопроекта об основании УАН. (См.: Протоколи засідань Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН // К.М. Ситник, В.В. Шмиговська. Володимир Вернадський і Академія. — К.: Наук. думка, 2006. — С. 239–286.). Ученым была подана «Записка» об организации аграрной науки. В конце 1920 г. эмигрировал сначала в Польшу, а потом Германию. Умер в США. Масон.

Литература: *В.А. Вергунов. С.Л. Франкфурт і розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (1901–1920 рр.) / В.А. Вергунов // Історичні записки: Зб. наук. пр. Вип. 11 — Луганськ, 2006. — С. 204–240.*

² Домашнее имя сына В.И. Вернадского — Георгия.

³ После эвакуации из Крыма в ноябре 1922 г. Г.В. Вернадский с супругой находился в Афинах до февраля 1923 г. Г.В. Вернадский работал в прогимназии для детей русских эмигрантов и в библиотеке Греческой археологической ассоциации, где занимался выявлением и переводом византийских источников.

⁴ Русский научный институт (Берлин) организован в феврале 1923 г. Его открытию в немалой степени способствовало благожелательное отношение немецких официальных кругов, научной общественности Германии, Лиги Наций, многочисленных русских академических, общественных и студенческих организаций, а также высылка советскими властями в сентябре 1922 г. большой группы профессоров и ученых.

⁵ Речь идет о так называемой «русской акции» — помощи русским ученым в Европе, развернувшейся в 1921 г.

⁶ Вероятно, речь идет об Анне Егоровне Любошинской, урожденной Старицкой (1865–1930), родной сестре Натальи Егоровны Вернадской.

⁷ Скорее всего, речь идет об Иване Михайловиче Гревсе (1860–1941), историке, близком друге В.И. Вернадского со студенческих лет.

⁸ Покровская Марья Павловна, вдова И.А. Покровского.

⁹ Покровский Иосиф Алексеевич (1868–1920), российский правовед, профессор, доктор римского права. С 1903 г. заведовал кафедрой римского права в Санкт-Петербургском университете, в 1910–1912 гг. был деканом юридического факультета. С 1907 г. преподавал также на Высших женских курсах. С 1917 г. и до конца жизни был профессором Московского университета.

¹⁰ Речь идет о дочери В.И. Вернадского — Нине Владимировне (1898–1986), в замужестве Толль. После окончания гимназии в Петрограде в 1914 г. поступила на Высшие женские курсы, но революционные события 1917 г. не позволили ей завершить образование. С 1917 г. жила в Полтаве, где училась на учительских курсах при земстве. С 1918 г. вместе с родителями в Киеве, где училась в Художественной академии. С 1919 г. в Крыму, где училась на медицинском факультете Таврического университета. После переезда родителей в Петроград училась в Военно-медицинской академии. Завершила высшее медицинское образование в Праге в 1927 г.

¹¹ Возможно, Греков Аркадий Михайлович, жил в Германии.

¹² Речь идет об американской продовольственной и финансовой помощи европейским странам после Первой мировой войны (Американская администрация помощи — АРА). В связи с голодом в Поволжье деятельность АРА была разрешена и в Советской России с августа 1921 до июня 1923 г.

¹³ Речь идет о Владимире Васильевиче Келлере (1867–1940), студенческом друге В.И. Вернадского, участвовавшем в оказании помощи голодающим в Моршанском уезде Тамбовской губернии в 1891–1892 гг. (Более подробно см.: *Лавров В.В.* Крымские друзья и соратники В.И. Вернадского по совместной общественно-политической деятельности // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. — Симферополь. — 2004. — Т. 17 (56). — № 1. — С. 25–31).

¹⁴ В.В. Келлер эмигрировал из Крыма в ноябре 1920 г. и поселился в Германии, жил в Мюнхене, где был бессменным товарищем председателя Русского комитета о беженцах в Баварии. Одновременно в Мюнхене представитель Управляющего делами российской эмиграции в Германии. Скончался 6 августа 1940 г. Был похоронен в Мюнхене. В начале 1960-х годов его родственники тайно перезахоронили урну с его прахом в родовом имении в Карабахе в Крыму.

¹⁵ Гензель Павел Петрович (1878–1949), экономист, профессор, специалист по финансам и экономике. Профессор Московского университета (1911), декан экономического отделения Московского коммерческого института (1910–1916). С 1916 г. на работе в Министерстве финансов России. С 22 декабря 1918 г. профессор Таврического университета по кафедре финансового права. Декан юридического факультета Таврического университета (1919–1920). Эмигрировал в Германию. Почетный доктор Мюнхенского университета. Впоследствии эмигрировал в США, где преподавал в ряде колледжей.

¹⁶ Речь идет о книге «Живое вещество в земной коре и его геохимическое значение», начатой В.И. Вернадским еще в 1916 г.

¹⁷ Брунст Виктор Эмильевич (1864–1932), профессор-агроном. Из семьи военного. Окончил Полтавский кадетский корпус и Александровское военное училище в Москве. Три года отбывал военную службу, затем поступил в Петровскую сельскохозяйственную академию, которую окончил в 1889 г. со степенью ученого агронома. Директор Харьковского земельного училища. Декан агрономических курсов Санкт-Петербургского общества Народного университета. Работал в Главном управлении земледелия и землеустройства под руководством А.В. Кривошеина. Начальник учебного отдела Министерства земледелия. Председатель Петроградского центрального сельскохозяйственного общества. Заместитель министра земледелия в правительстве гетмана П. Скоропадского. Эксперт по вопросам земельной реформы при Особом совещании правительства генерала А.И. Деникина. Эмигрировал. Жил в Болгарии, затем перебрался в Чехословакию. Член Русской академической группы в Чехословакии. Преподавал в Русском институте сельскохозяйственной кооперации в Праге и Чешском коммерческом институте. Автор многочисленных научных работ. Масон. Умер 2 декабря 1932 г. Похоронен на Ольшанском кладбище в Праге.

¹⁸ Дочь В.И. Вернадского.

¹⁹ В.И. Вернадский находился в заграничной командировке (Германия, Франция, Голландия, Чехия) с 18 февраля по 25 апреля 1928 г.

²⁰ Розен Джозеф (Иосиф Борисович) (англ. Joseph A. Rosen, 1877–1949), директор русского отделения «Джойнта» (Объединенный распределительный комитет американских фондов помощи евреям, пострадавшим от войны. — *Сост.*), американский агроном, меньшевик.